

15. *Митрофаненко Ю.* Справа отамана Волиця / Ю. Митрофаненко // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті : зб. наук. пр. – Д., 2011. – Вип. 9 – С. 206–214.
16. *Омелянович-Павленко М.* Спогади командарма 1917–1920-ті рр. / М. Омелянович-Павленко. – К., 2004.
17. *Савченко В.* Проект «Україна». Вольная Одесса – Одесская республика – Юго-Западный край (1917–1919 гг.) / В. Савченко. – Х., 2013.
18. *Солдатенко В.* Соборництво і регіоналізм в українському державотворенні (1917–1920 рр.) / В. Солдатенко. – К., 2001.
19. *Солодар О.* Як були коцури / О. Солодар. – Черкаси, 2009.
20. *Стахів М.* Україна в добі Директорії УНР : у 8 т. / М. Стахів. – Торонто, 1968. – Т. 2.
21. *Стахів М.* Україна в добі Директорії УНР : у 8 т. / М. Стахів. – Торонто, 1968. – Т. 6.
22. *Пап'як А.* Військове будівництво в Україні у 1917–1920-х роках і його значення / А. Пап'як, І. Томюк // Зб. матеріалів Всеукр. наук. військово-іст. конф. «Воєнна історія Сіверщини та Слобожанщини» / відп. ред. В. Горелов. – К., 2010. – С. 191–198.
23. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1078, оп. 1, спр. 48.
24. Центральний державний архів громадських організацій. – Ф. 3809, оп. 1, спр. 6, арк. 11.
25. Центральний державний архів громадських організацій. – Ф. 2188, оп. 1, спр. 274, арк. 89.
26. *Чоп В.* Українське питання в історії махновського руху / В. Чоп // Політична і військова діяльність Нестора Махна. – Запоріжжя, 1998. – С. 83–99.

Надійшла до редколегії 24.04.2014

УДК 908. 81

С. В. Чирук

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

АНТРОПОНІМІЧНА ЛЕКСИКА ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СТАРОШВЕДСЬКІЙ КОЛОНІЇ НА ХЕРСОНЩИНІ КІНЦЯ XVIII – ПОЧАТКУ XX ст.

Розглянуто зв'язок антропонімічної лексики із національною ідентичністю у Старошведській колонії наприкінці XVIII – на початку XX ст. Наведено класифікацію імен відповідно до їх походження, виділено імена із національним навантаженням. Проаналізовано прізвища мешканців колонії, розглянуто їх походження та класи. Автор дійшов висновку, що типово шведські імена почали зникати у колонії після по-

яви прізвищ, оскільки останні взяли на себе функцію національної ідентифікації.

Ключові слова: ім'я, життєвий сценарій.

С. В. Чирук

Днепропетровский национальный университет имени Олеса Гончара

АНТРОПОНИМИЧЕСКАЯ ЛЕКСИКА И СОХРАНЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В СТАРОШВЕДСКОЙ КОЛОНИИ НА ХЕРСОНЩИНЕ КОНЦА XVIII – НАЧАЛА XX в.

Рассмотрена связь антропонимической лексики с национальной идентичностью в Старошведской колонии в конце XVIII – начале XX в. Приведена классификация имен в соответствии с их происхождением, выделены имена с национальной нагрузкой. Проанализированы фамилии жителей колонии, рассмотрено их происхождение и классы. Автор приходит к выводу, что типично шведские имена начали исчезать в колонии после появления фамилий, поскольку последние взяли на себя функцию национальной идентификации.

Ключевые слова: имя, жизненный сценарий.

S. V. Chyruk

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

ANTROPONIMICAL VOCABULARY AND CONSERVATION OF NATIONAL IDENTITY IN THE GAMMALSVENSKBY COLONY IN KHERSON REGION END OF 18th – BEGINNING 20th CENTURY

The anthroponomical vocabulary of gammalsvenskby people explored in its connection with national identity at the article. The names classifications are produced by the names origin. The names with the national identity content are distinguished. The colonist's surnames are analyzed. The surnames origin and classification are adducted. Author makes the conclusion that the vogue of names with the national identity content among gammalsvenskby people was raised after their emigration to Novorossia region. Situation was changed in the second half of the XIX century. German, French and even Slavonic names became popular during this period in the Gammalsvenskby colony. Nevertheless, it doesn't link with the assimilation process, because Swedish national identity of the Gammalsvenskby inhabitants was connected with the surnames in this time. Specific surnames, which were located only in the Gammalsvenskby colony were better implement the function of connection with the national identity, the colonist's ancestors and the Gammalsvensby past than the names.

Key words: personal name, life script.

Національна свідомість є важливим чинником безпеки та добробуту держави. Її збереження та підтримка необхідні для подальшого національного розвитку. При цьому важливо розуміти сутність націо-

нальної свідомості, що краще за все можна зробити, досліджуючи її прояви та стратегії використання, а також асиміляційні процеси.

Одним із найкращих зразків збереження національної ідентичності є Старошведська колонія у Південній Україні (сьогодні – с. Зміївка, Херсонська обл.). Виникнувши на кордоні Російської імперії після підписання Кучук-Кайнаджирського договору та опинившись у іноетнічному та інокультурному середовищі, вона стала зразком збереження мови, звичаїв та національного віросповідання. Характерно, що збереження ідентичності пов'язано тільки з «українським» періодом життя шведів, оскільки після еміграції в Канаду в першій половині ХХ ст., вже у другому поколінні відбулась асиміляція [17]. Це свідчить про наявність особливих історичних обставин у межах імперії.

Мета статті полягає в тому, щоби дослідити форму прояву національної ідентичності мешканців Старошведської колонії шляхом використання антропонімічної лексики. Для цього поставлені такі **завдання**: виявити механізм зв'язку антропонімічної лексики та національної ідентичності; визначити та класифікувати антропоніми із національним навантаженням.

До питання національної ідентичності старошведів зверталися А. Котлярчук [6], П. А. Рудлінг [17]. Шведську ідентичність та її трансформації розглядала Т. А. Чеснокова [12]. Питання скандинавських антропонімів вивчали У. П. Природіна [8] та Ф. Б. Успенський [11]. Антропонімічною лексикою Старошведської колонії частково займався А. Карлгрен [14].

Джерелами даних слугували посімейний список бажаючих переселитися до Новоросії естонських шведів за 1781 р. (т. зв. «Список Синельникова») [3]; перша метрична книга Старошведської колонії, опублікована О. Лойтом (1784–1788 рр.) [13]; колекція метричних книг Старошведської колонії з фондів Російського державного історичного архіву (1833–1885 рр.) [10]; метричні книги з фондів Державного архіву Херсонської області (1899, 1903–1914 рр.) [5]; копії записів про народження з метричних книг колонії із фондів Вісбю Ландсархіву (1892–1914 рр.) [16]; копії персональних книг із фондів Вісбю Ландсархіву (1821, 1856 рр.) [15].

Перебуваючи у площині переконань, національна ідентичність не може досліджуватись сама по собі, як і будь-яке інше абстрактне поняття (релігія, любов тощо) проте, оскільки вона є складовою культури, то може бути операціоналізована через інші її елементи, наприклад, антропонімічну лексику. Про існування зв'язку між антропонімічною лексикою та національною ідентичністю свідчить те, що антропонімічна лексика є невід'ємною складовою мови, а мова, у свою чергу, є одним із ключових елементів більшості національних проєктів. Базова роль мови у існуванні суспільства в цілому (а отже її апрі-

орна наявність у будь-якому цивілізованому суспільстві у будь-який історичний період) [12], здатність до видозмін та запозичень під тиском різних історичних обставин роблять мову, а відповідно, і антропонімічну лексику важливим інструментом для дослідження національної ідентичності, яка також здатна до трансформацій. При цьому не виникає дисонансу між суспільним характером поняття «національний» та приватним характером вибору імен, оскільки, хоча вибір особистих імен і здається індивідуальним, він, тим не менш, завжди обумовлений суспільним фактором (а отже несе інформацію про суспільство в цілому) [8]. Відповідність індивідуального вибору традиційним правилам надання імен, а також свідомий відбір імен із великим національним навантаженням свідчить про усвідомлення своєї національної приналежності і навпаки.

Слід відзначити, що механізм зв'язку антропонімічної лексики із національною свідомістю має не тільки прямий, але і зворотний характер. З одного боку, людина може дати дитині ім'я із певним національним навантаженням, виходячи зі своїх національних почуттів. З іншого боку, ім'я, яке сприймається як «типово» національне, може впливати на поведінку та національну свідомість дитини.

Для того, щоби краще зрозуміти цей процес слід вдатися до деяких психологічних теорій. Ім'я може впливати на життєвий сценарій людини. Логічне пояснення таким поведінковим особливостям можна дати завдяки психологічній теорії ігор Е. Берна, відповідно до якої ім'я може бути обумовлено соціальними очікуваннями, які покладають на дитину батьки [2, с. 193–195]. Так, наприклад, якщо дідусь, був вправним чоботарем, рибалкою або ковалем, від онука, який отримав ім'я на його честь, можливо, будуть очікувати того ж самого. Намагаючись відповідати цим очікуванням, дитина програмуватиме своє життя так, щоби досягти бажаного результату (схвалення родини) і намагатиметься стати тим самим рибалкою чи ковалем. Від того наскільки їй це вдаватиметься чи ні, залежатиме, у тому числі, наявність чи відсутність у цієї людини психологічних проблем¹.

Продовжуючи цю думку та виходячи з того, що національна ідентичність лежить у культурній площині, а культура, у свою чергу, може розумітися як система кодів, які визначають поведінку особистості і дають можливість співвіднести цю особистість із певною групою чи суспільством [12, с. 97], можна припустити, що одним із таких кодів є й імена. Отримуючи типово шведське ім'я, та знаючи, що воно

¹Прикметно, що у середньовічній скандинавській традиції існували імена-очікування, які самі собою означали ті соціальні сподівання, які поклалися на дитину. Серед них, наприклад Біргір – «помічник», Хьогні – «захисник», Трюгві – «вірний, надійний», Ерна – «вправна» тощо. Звичайно, у Старошведів, навіть у естляндський період, таких імен вже не було.

є шведським, дитина цілком могла орієнтуватись на соціальне очікування відповідати існуючому у суспільстві образу шведа. Намагатися відповідати й іншим складовим шведської національної ідентичності – знати шведську мову [12, с. 79–80], відвідувати шведську церкву, дотримуватись шведських народних звичаїв.

Оскільки антропонімічна лексика видозмінюється під впливом історичних обставин, слід визначити як відбувався цей вплив на формування та трансформації антропонімічної лексики Старошведської колонії.

Предки українських старошведів походили з естонського острова Дагьо (суч. назва Хійумаа), куди вони переселилися найімовірніше з фінської провінції Нюланд² у XIV ст³. У цей час серед шведів вжитку були дві групи імен – старі, язичницькі та нові – християнські, які надавалися на честь святих або біблійних персонажів [3]. Тривале перебування у фінському та естонському середовищах відкрили шлях до фінно-угорських запозичень, проте німецьке адміністративне домінування робило запозичення з німецької більш поширеними⁴. Вхідження території сучасної Естонії до володінь Шведського королівства у часи шведського панування на Балтиці поновило зв'язки із метрополією та уможливило проникнення елементів популярної в ці часи у Швеції французької антропоніміки [8].

У цей період серед естонських шведів, як і серед давніх скандинавів існувала традиція давати імена на честь померлого предка, що особливо стосувалося тих дітей, які були старшими в роду та мали стати спадкоємцями. Такі імена нерідко надавалися на честь діда, прадіда, дядька або іншого предка по лінії чоловіка. За припущенням Ф. Б. Успенського, така практика спочатку була пов'язана із вірою у переселення душ та магічною дією, яка мала у сакральний спосіб пов'язати дитину з її родом [11]. Вона деякий час зберігалася серед шведів і в часи життя в українських степах, відкриваючи значні можливості для застосування соціально-

²До Фінляндії шведи почали переселятися ще в епоху вікінгів, масові переселення послідували також у часи шведських хрестових походів проти фінських язичників.

³Дискусії щодо періоду заселення шведами естонських островів не вщухають і досі. Прихильники однієї з версій, спираючись на грамоти лівонського Ордену та абата Падізького монастиря, вважають, що переселення відбулось не раніше XIV ст., не вважаючи аргументи опонентів суттєвими, тоді як прихильники точки зору більш раннього періоду заселення островів вказують на наявність на заселених шведами естонських островах великої кількості шведських язичницьких топонімів, які не могли укорінитися тут у християнську епоху, що на їхню думку, вказує на те, що заселення островів відбулося в епоху вікінгів.

⁴Тим більше, що німецька була спорідненою мовою, яка разом зі шведською належить до германської мовної групи.

го очікування по відношенню до дитини. Враховуючи те, що недовзі більша частина поселення стала «однією великою родиною», то поняття «рід» цілком могло розповсюджуватися на всю групу шведських колоністів, а згодом, під впливом фінської інтелігенції шведського походження, яка відвідувала колонії починаючи з другої половини XIX ст., почати ототожнюватися зі шведською національністю.

Опинившись у Новоросії, шведи змушені були контактувати з німцями, українцями та росіянами, що могло вплинути на вибір їхніх імен. У той же час, між німцями та шведами існував конфлікт, викликаний тим, що німці були вселені до Шведського округу через значну смертність серед шведів у 1780-х рр., в наслідок якої було вивільнено значну кількість наданих їм земель. Згодом, зі зростанням населення, вселення німців призвело до нестачі землі, яку шведи продовжували вважати своєю [9]. Конфлікт також загострювався через релігійну боротьбу між німцями та шведами за місце розташування церкви, а відповідно, за центр приходу. Останній, через те, що шведи першими прибули на дану територію, знаходився у Старошведському, утім, німці постійно оскаржували права шведів. Ці фактори навпаки, могли підштовхувати шведів підкреслювати свою ідентичність та інакшість, що могло мати свій відбиток і на політиці імен.

До значних змін у антропоніміці українських шведів призвело запровадження серед мешканців колонії прізвищ за наказом губернської адміністрації [14]. До цього часу шведи послуговувалися антропонімічним конструктом, що складався із двох онімів: персонального ім'я (*förnamn*) та по-батькові (*farnamn*). Відтепер у них з'являвся третій онім – прізвище (*familjenamn*) [10], що мало важливе значення для зміни світосприйняття.

Аналізуючи трансформації антропонімічної лексики у Старошведській колонії слід визначити, які імена, що використовувались шведськими колоністами, можна вважати традиційними (*vanlig*) чи «типово шведськими» (*typisk*), а отже такими, що несуть велике національне навантаження, а також проаналізувати, яким чином були утворені прізвища старошведів. Під «типово шведським» ім'ям у даному разі розуміються такі, які, з одного боку, могли співвідноситися з острівним минулим, а з іншого – провести кордон свій/чужий.

Національне навантаження імен можна виділити за кількома ознаками і відповідно до них класифікувати: 1) давньоскандинавські імена; 2) часто вживані імена, які не зустрічаються серед німців-колоністів; 3) імена святих; 4) імена із особливою формою вимови.

1. Давньоскандинавські імена. Даний тип імен не займав лідируючих позицій та був «рудиментарним». Більш-менш вживаний на о. Дагьо, він був повністю витіснений з ужитку після переселення до українських степів. Його характеризують лише кілька чоловічих та жіночих імен. Серед них чоловічі імена: Магнус, Ейрік, Бертель, Свен, та жіноче ім'я Інгель⁵ [3].

2. Частовживані імена. Серед даної групи, у першу чергу, слід відзначити такі імена, як Крістіан та Крістіна, які були вельми поширеними під час острівного життя.

Популярні жіночі імена в цілому мали менше особливостей ніж чоловічі і, відповідно, були менше пов'язані з ідентифікацією себе як шведа. Так, наприклад, популярне ім'я Маргарета частіше за все використовувалось у формі «Грета» [3], що тяжіло до німецької.

3. Імена святих могли стати носіями шведської ідентичності одразу з низки причин. По-перше, вони вживалися у Шведській традиції, починаючи з XII ст. та були одними з найбільш популярних серед естонських шведів у часи великодержавності [8]. Їх нерідко носили предки українських шведів, а отже вони уособлювали в собі історичну спадкоємність та зв'язок із предками не просто на загальношведському, абстрактному рівні, а на рівні глибоко особистісному, рівні конкретних родин. По-друге, деякі святі, на честь яких давалися імена, мали шведське національне походження і, відповідно, були найбільш популярними саме у цій країні.

По-третє, специфічність прийняття лютеранства у Швеції (запровадження згори, а не знизу) характеризувалась певним компромісом між владою та народом. Знищення образів святих та насильницький перехід у лютеранство негативно сприймався католицькою більшістю шведів, особливо у провінції, що нерідко виливалося у антидержавні повстання [1, с. 140–155]. Влада, зацікавлена, в першу чергу, не у зміні догмату та літургії, а у секуляризації церковного майна та підпорядкуванні церковної адміністрації державі, не могла ризикувати вкрай вигідною реформою через особливості віросповідання. Тому дозволила проведення реформи, за якої зберігалася католицька обрядовість та культ святих. Це в корені відрізняло шведську реформацію від німецької, яка проходила «знизу», та, нерідко,

⁵Ім'я Магнус своїм корінням сягає до початку IX ст., самої зорі епохи вікінгів. На о. Дагьо у побутовій формі використовувалося у тому числі як Måns або Mån (Монс, Мон). Ім'я Ейрік носили перші скандинавські конунги. Бертель зустрічалось у різних германських мовах. Серед старошведів також використовувалось у формах Бертіль та Берет. Свен на о. Дагьо зустрічалось один раз у подвійному імені «Свен-Юрі». Інгель походить від імені скандинавського бога плодючості (Інгві-Фрейр).

сприймалася як народна, селянська релігія. Німецьких же лютеран відізнали глибокий аскетизм, набожність та руйнування культу святих.

Після створення спільної Старошведської волості, яка включала в себе як шведську, так і німецькі колонії, в умовах релігійного, земельного та адміністративного протистояння між шведами та німцями в окрузі, використання імен святих у антропонімічній лексиці старошведів мало величезне символічне значення та могло бути своєрідним «лакмусом» етнічної та релігійної приналежності, слугуючи водорозділом між лютеранами єдиного приходу.

Серед них чоловічі імена Ларс та Грейс, а також жіночі імена Вальборг, Люція та Брігітта⁶ [15].

4. Імена із особливою формою вимови. До цієї групи, в першу чергу, слід занести загальнохристиянські імена біблійного походження. Хоча вони і використовувалися повсюдно у християнському світі, особливість їх вимови та національна форма скороченого імені, яка найчастіше вживалася в побуті, надавали їм специфічного національного колориту.

До таких імен можна віднести чоловічі імена Маттіас, Ієран та Сімон⁷.

Безперечно, ця класифікація є достатньо умовною, оскільки одне і те саме ім'я цілком може належати до кількох класів одночасно. Тим не менше, вона потрібна для того, щоби краще продемонструвати мо-

⁶Ім'я Ларс на о. Дагьо та у Старошведському нерідко вживалося у своїй скороченій формі – «Лас». «Грейс» є формою імені Георгій (від св. Георгія), яке у шведській традиції зазвичай звучало як Гьоран або Юран, тим не менш, на Дагьо та у Старошведському ці дві форми використовувалися паралельно, але форма «Грейс» була більш уживаною. Зв'язок зі святими мали жіночі імена Люція (на о. Дагьо використовувалося у скороченій формі Лат / Летсі) та Брігітта. Іншим жіночим ім'ям, що походило від імені святої, було «Вальбургія» на честь святої Вальпургії. У Старошведському частіше вживалися у скорочених формах – Вальборг або просто Вальба.

⁷Ім'я Маттіас (від лат. Mat Teus – наданий Богом) вживалося у цій формі переважно шведами та іншими скандинавськими народами. На о. Дагьо та у Старошведському часто використовувалося у короткій формі «Матс / Матц / Мац». Інше специфічне ім'я – Ієран / Еріан / Еран / Ерін. Маючи біблійне походження (з давньоєврейської – «пилний», «уважний»), воно, тим не менш, було найбільш уживаним саме у шведському середовищі. У побутовому житті зазвичай використовувалась форма Ері або Ері. Ще один варіант скороченої назви зберегла копія персональної книги за 1856 рік, виконана Крістофером Гоасом на початку ХХ ст. На її полях збереглася примітка Ері = Ірья (Ігја), що є фінно-угорською формою вимови даного імені. Ім'я мало особливе значення для о. Дагьо, а особливо для хутора Кідосте, з якого походило чимало колоністів Старошведського. Кітасом Ірья (Ієраном із Кідосте) звали на о. Дагьо місцевого героя – борця за свободу естонських селян шведського походження від зазіхань поміщиків у часи повторного закріпачення (XVIII ст.).

тиви, які пов'язували те або інше ім'я зі шведською ідентичністю. Наразі можна зрозуміти, що старошведи мали достатньо велику кількість імен із національним навантаженням. При цьому, здебільшого це були чоловічі, а не жіночі імена, тому що саме із чоловічою лінією пов'язувалася родова приналежність.

Прізвища. Одним із перших, хто звернув увагу на старошведські прізвища як об'єкт дослідження був шведський філолог Антон Карлгрен. Вивчаючи старошведський діалект XVIII ст., який зберігся тільки у Старошведській колонії, він відвідав поселення у 1905 р. Згодом він не тільки опублікував свою дисертацію щодо старошведського діалекту, але і видав дві брошури, в яких описував історію, побут та звичаї старошведів [7, с. 29–30]. Окремий розділ у одній із таких брошур було присвячено старошведським прізвищам [14, с. 37–46]. Слід відзначити, що у своєму дослідженні А. Карлгрен послуговувався не тільки власними спостереженнями, а залучав також сімейні легенди, користувався наявними в колонії метричними книгами та копією персональної книги за 1856 р. [15].

У цілому, він нарахував у колонії 19 прізвищ: Альберш, Аннас, Бускас, Ганзас, Герман, Гінас, Гоас, Геренберг, Кнутас, Копперс, Котц, Мальмас, Мартіс, Мутас, Норберг, Сергійс, Сігаліт, Тініс та Утас. Відштовхуючись від того, що у персональній книзі поряд з іменами олівцем були дописані прізвища, він відносив їх появу до 1856 р. Останнє, однак, не зовсім правильно, оскільки прізвища були дописані не тільки у цій персональній книзі, але також у книгах за 1831 та 1821 роки [15]. Цей факт швидше відображав результати генеалогічних розвідок старошведів, проте жодним чином не свідчив про час початку офіційного використання прізвищ у колонії. Встановити це можна завдяки метричним книгам із фондів Російського державного історичного архіву, в яких зафіксовані офіційні імена мешканців. З них випливає, що деякі прізвища у Старошведському починають фігурувати у 1858 р., проте їх офіційне запровадження, швидше за все, співвідноситься із заснуванням окремого Старошведського лютеранського приходу у 1860 р. Саме у цьому році з'явилася більша частина типових старошведських прізвищ, які до цього в офіційній документації не використовувалися. Решта прізвищ з'явилася через рік, у 1861 р. [10].

Прізвища А. Карлгрен розподілив на три підгрупи: 1) прізвища, що походять від назв населених пунктів та дворів; 2) високо-шведські прізвища; 3) прізвища, сформовані на основі імен. Із даною класифікацією цілком можна погодитися, проте вважаємо необхідним додати ще одну, четверту категорію: 4) іноземні та запозичені прізвища, а також зробити невеличке зауваження щодо власне шведських прізвищ у колонії. До останніх можна віднести шведських військовополонених часів 4-ї

російсько-шведської війни (1788–1790 рр.) та їх нащадків. Серед них: Андреас Вестерберх, Густав Герман, Маттіас Нурберх⁸ [4]. Не володіючи інформацією щодо кількості та складу шведських військовополонених, прізвисько «Герман» А. Карлгрен зарахував до 3-ї групи [14, с. 43], тоді «Альберш» та «Геренберг», які не згадувалися в документах раніше середини XIX ст. навпаки вважав типово шведськими [14, с. 39].

Що ж до **іноземних та запозичених прізвиськ**, то вони були першими у колонії. Серед їх носіїв: родина данцизького колоніста Карла Германа (оселилися в колонії 17 травня 1787 р.) – однофамільця шведського військовополоненого Густава Германа, польського колоніста Бенедикта Паськевича (також приїхали у 1787 р.), переселенця з Галичини Павла Кроковського (переселилися 9 серпня 1803 р.), ризького міщанина Василя Романова (приїхали у 1787 р.), курляндського переселенця Йоганна Сіленга (приїхав у 1808 р.), поляка Мартіна Мацькевича (приїхав у 1781 р., тобто жив у колонії від самого її заснування), поляка Вінцента Васильєва (1787 р.). У цій групі також знаходяться Йозеф Вальбут, вдова Гріг Гриневич та сироти: Марія Волобенська, Андреас Паськевич, Міхель Тонтевич та син Йозефа Кирилова (так у документі) [4]. Більшість із цих прізвиськ згодом зникла. Натомість з'явилися нові прізвиська, які потрапили до колонії завдяки шлюбним зв'язкам. Серед них: Шиллінг та Крамер⁹.

Окрему увагу слід приділити прізвиську «Гоас», яке належало останньому пасторові колонії та вважалося 100 % шведським. У Старошведському воно вперше згадується у 1858 р., у зв'язку із народженням дитини Маргарети Гоас – доньки Сімона Гоаса та Анни Грейсдоттір [10]. Прикметно, що ця дата передувала запровадженню прізвиськ у колонії, тоді як «батько» було записано за ім'ям та прізвиськом, а не за ім'ям та по-батькові, як це практикувалося серед інших старошведів у той час. Останнє настановує на думку, що Сімон Гоас переїхав до своєї дружини. Схоже прізвисько (Хасс, Гасс) зустрічалося у Йозефстали. З тієї ж колонії також могли походити прізвиська Альберш та Котц, які згадуються у метричній книзі цієї колонії ще у 1834 р., задовго до появи у Старошведському [10].

Типово шведські та специфічні імена зустрічалися серед старошведської громади під час острівного життя та протягом усього періоду існування колонії. Характерно, що в період після переселення до України та до 1860-х рр. частота використання таких імен збільши-

⁸Деякі дослідники зараховують до шведських військовополонених також Крістіана Барквалля та Йоганна Льовберга, утім документальні підтвердження їх приналежності до цієї групи не зустрічалися.

⁹Наразі згадуються лише чоловічі прізвиська, які утвердилися в колонії, окрім них у Старошведському були жінки, що походили із інших етнічних груп та мали відповідні дівочі прізвиська, які згодом зникли. Серед них: Такне, Портъє тощо.

лася, тоді як після 1860-х – зменшилася [3; 4; 10; 13]. Цей ефект, на нашу думку, пов'язаний не із асиміляційними процесами, а із появою нового оніму – прізвища. Найімовірніше, що до використання прізвищ, старосведи пов'язували свою національну ідентичність та приналежність до роду з характерними іменами, тоді як пізніше – із прізвищами. Це допомагало вирішити і іншу проблему – нестачу специфічних імен та їх дублювання. Після відмови від прив'язки національності до імен з'явилася можливість розширити спектр імен за рахунок запозичень, не боячись утратити свою ідентичність. Такий процес масово спостерігався у колонії наприкінці XIX – на початку XX ст. [10; 5]. Хоча А. Карлгрен був досить скептично налаштований по відношенню до набутих старосведами у Російській імперії і нетипових для Швеції прізвищ, вважаючи їх штучним [14, с. 44–45], та прогнозував їх зникнення в майбутньому, сьогодні, майже через 100 років після його візиту до села, ці прізвища і досі використовуються. Останнє свідчить про їх важливу роль для самоідентифікації.

Висновки. Старосведи мали достатньо велику кількість імен із національним навантаженням, які, переважно, були чоловічими, а не жіночими, що пояснюється визначенням родової приналежності за чоловічою лінією. Типово шведські імена тривалий час займали важливе місце у старосведському суспільстві, тим не менш специфічні прізвища, які, у своїй основній масі, не зустрічалися ніде окрім Старосведського, набагато краще виконували ту соціальну функцію (зв'язок із родом та національністю), яка до цього покладалась на традиційно шведські імена. Прізвища були не просто зв'язком із нацією. Вони були зв'язком із селом та його спільною історичною пам'яттю. Інспіровані вказівкою «згори» та запроваджені спочатку майже примусово, вони органічно влилися у старосведську культуру, ставши її невід'ємною складовою та допомогли вирішити певні проблеми із самоідентифікацією¹⁰. Їх запровадження допомогло розширити спектр живаних імен без конфлікту ідентичності. Таким чином підтверджується теза про те, що значення та роль етнодиференційних ознак може змінюватися у сприйнятті членів етнічних спільнот залежно від зміни історичної ситуації, коли одні ознаки на певному етапі актуалізуються, інші відходять на задній план [12, с. 21].

¹⁰Величезне позитивне значення відіграло те, що самі прізвища не були нав'язані владою, а були органічно пов'язані з історією громади. Швидше за все, деякі із них використовувалися і раніше у побуті в якості «вуличних» імен. У більшості випадків влада лише спонукала до їх закріплення та надання їм офіційного статусу.

Бібліографічні посилання

1. *Андерссон И.* История Швеции / И. Андерссон. – М., 1951.
2. *Берн Э.* Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры / Э. Берн. – СПб., 1992. – С. 193–195.
3. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО). – Ф. 134, оп. 1, спр. 1.
4. ДАДО. – Ф. 134, оп. 1, спр. 193.
5. Державний архів Херсонської області. – Ф. 323, оп. 1, спр. 1–3.
6. *Котлярчук А.* «В кузнице Сталина». Шведские колонисты Украины в тоталитарных экспериментах XX века / А. Котлярчук. – М., 2012.
7. *Малицька Ю. Г.* Естонські шведи на півдні Російської імперії: міграція, адаптація та акультурація переселенців-колоністів (1781–1871 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07. 00. 02 / Ю. Г. Малицька. – Д., 2010.
8. *Природина У. П.* Мода как фактор формирования антропонимической базы (на примере шведского языка) / У. П. Природина // Матер. междунар. науч.-практ. конф. «Актуальные вопросы теории и практики филологических исследований», 25–26 марта 2011 года. – Пенза; Москва; Респт, 2011. – С. 88–94.
9. Процесс после 100 лет // Юг. – Херсон, 1899. – 17 окт.
10. Російський державний історичний архів. – Ф. 828, оп. 14, спр. 5 а; 10; 13; 16; 18; 22; 25; 30; 34; 38; 40; 44; 48; 50; 54; 59; 63; 71; 78; 79; 84; 87; 92; 96; 98; 107; 118; 124; 129; 134; 143; 148; 152; 158; 162; 174; 176; 182; 194; 200; 201; 210; 216; 223; 232; 241; 247; 255; 263; 272.
11. *Успенский Ф. Б.* Имя и власть: Выбор имени как инструмент династической борьбы в средневековой Скандинавии / Ф. Б. Успенский. – М., 2001.
12. *Чеснокова Т. А.* Шведская идентичность. Изменение национального менталитета / Т. А. Чеснокова. – М., 2009.
13. *Gammalsvenskbydokument* / A. Loit, N. Tiberg. – Uppsala, 1958.
14. *Karlgren A.* Gammalsvenskby. Land ock folk / A. Karlgren. – Stockholm, 1924–1929.
15. Landsarkivet i Visby. Gammalsvenskbys kyrkoarkiv. Lista över bönder I Gammalsvenskby 1821. Kyrkobok år 1821 (avskrift). Lista över byborna 1831. Kyrkobok år 1831 (avskrift). Lista över byborna 1856. Kyrkobok år 1856 (avskrift). Mantalslängden 5 augusti 1795 (avskrift). Lista över bönder I Gammalsvenskby 1876 enligt 1876 års kyrkobok. SE/ViLA/23094/4.
16. Landsarkivet i Visby. Gammalsvenskbys kyrkoarkiv. Avskrift av kyrkoboken över födda och döpta i Gammalsvenskby församling. SE/ViLA/23094/5.
17. *Rudling P. A.* Ukrainian Swedes in Canada: Gammalsvenskby in the Swedish-Canadian Press 1929-1931 / P. A. Rudling // Scandinavian-Canadian Studies. – 2005. – Vol. 15. – P. 62–91.

Надійшла до редколегії 30.04.2014